

стрічку і також влітали в зачіску чи прикріплювали до головного убору.

Сережки, що складаються із напівсферичного щитка і припаяної до нього на звороті дротяної дужки із вільним загостреним кінцем, зустрічаються тільки в Херсонесі. Ми виділяємо їх в окремий тип. Форма цих прикрас не має аналогій в серед знахідок в некрополях грецьких міст. Але серед матеріалів поховальних комплексів найдавнішого населення Криму - таврів, у так званих кам'яних ящиках V-IV ст. до н.е. знаходять численні прототипи цієї форми. Це масивні литі з наступною проковкою грибоподібні сережки-підвіски. Поки що не відомо, що саме стало приводом відродження цього стародавнього типу прикрас в перші століття н.е. у Херсонесі. Існує думка, що ці сережки виготовляли як спеціальний поховальний інвентар і не носили за життя.

Зустрічаються також екземпляри сережок, кінці яких з'єднані. Це, ймовірно, ті, які одягали і не знімали, щільно прикріплюючи до мочки вуха, або, можливо, виготовляли як поховальний інвентар.

Отже, вивчення однієї з найцікавіших категорій прикрас - сережок, що походять з античних некрополів Північного Причорномор'я, дає змогу прослідкувати деякі тенденції в розвитку ювелірного мистецтва, ареали поширення того чи іншого типу прикрас, а також висвітлює уявлення про естетичні смаки населення, якому вони належали.

Є.В.ЧЕРНЕНКО

Інститут археології НАНУ

СЮЖЕТИ "ТРОЯНСЬКОГО ЦИКЛУ" НА СКІФСЬКИХ ГОРИТАХ

Серед парадного скіфського озброєння IV ст. до н.е. особливе місце посідають золоті обкладинки горитів "чортотлицької серії". До неї належать горити з Чортотлика (1863 р.), Іллінецького (1902 р.), Мелітопольського (1954 р.) та П'ятибратнього (1959 р.) курганів. Всі вони абсолютно однакові і відрізняються один від одного лише незначними

деталлями декору. На обкладинках зображено багатофігурну композицію за участю людей, тварин, рослинного орнаменту.

Перша спроба пояснення сюжету була зроблена Л.Стефані (1865, с.152-171). За його думкою, це ілюстрація до маловідомого афінського міфу про Алопу. Його підтримали І.Толстой і М.Кондаков (1889). Але загалом з таким трактуванням не погодилася більшість дослідників другої половини минулого століття. Вони бачили на горитах не сцени розгортання якогось певного сюжету, а набір не пов'язаних між собою зображень.

У 1885 р. К.Роберт зробив спробу довести, що в основу художньої розробки сюжету на гориті з Чортomlaка була покладена картина Полігнота, де зображено виявлення Одисеєм Ахілла на о.Скірос, що був прихований серед дочок царя Лікомеда. З цим погодилися В.К.Мальмберг(1894), Б.В.Фармаковський (1911) та сучасні дослідники - В.П.Шилов (1961; 1962), Н.О.Онайко (1970), О.І.Тереножкін, Б.М.Мозолевський (1988) та багато інших. З певними запереченнями поділяв цей погляд і я (1984).

Деякі окремі фігури або їх групи не можна трактувати та як це робиться звичайно при поясненні змісту сюжету на золотих обкладинках. Відмічу лише деякі з них. Це чотири чоловічі фігури нижнього фризу. Серед них сидить, а не одягає зброю, що лежить поруч, Ахілл. У руках він тримає предмети, які можуть бути чим завгодно, але не кнемідами. Не може бути урною з прахом героя річ у руках жінки (нібито матері Ахілла - Фетіди), що стоїть поруч. Всупереч чіткій античній традиції, з якої відомо, що кентавр Хірон вчив володіти луком маленького Ахілла, на гориті зображено людину, яка вчить цій справі хлопчика.

Горити "чортomlaцької серії", горити з Карагодеуашка та Вергіни ("карагодеуашхська серія") разом з обкладинками парадних мечів з батальними сценами (мечі "чортomlaцької серії") нібито складають групу предметів торевтики, де відтворено сюжети так званого "троянського циклу" (Алексеев, Мурзин, Ролле, 1991, с.138; Алексеев, 1992). Датуються вони 340 - 320 рр. до н.е. (Алексеев, Мурзин, Ролле, 1991, с.139).

Слід відмітити певну штучність об'єднання до одного "троянського" циклу сюжету на горитах та піхвах мечів.

У головному джерелі про події троянської війни -

"Іліади" епізод на Скіросі навіть не згадується. Безпосереднього відношення до подій під стінами Трої він не має. Якщо для замовника горитів, як це звичайно тлумачать дослідники, сюжет війни та героїства мав значення, то незрозумілим залишається зображення зброї у досить мирній сцені або сценах. Адже матеріали "Іліади" рясніють описами боїв (у тому числі і за участю самого Ахілла). Згадується зустріч Одісея з Ахіллом у деяких пізніх авторів. Згадаємо "Міфологічну бібліотеку" Аполлодора (III, XIII, 8) та "Метаморфози" Овідія (13, 163, 17).

У вазовому живописі, де значна увага приділена подіям троянської війни є багато сцен за участю Ахілла. Інколи вони супроводжуються написом його імені. Але передача зброї Одісеєм Ахіллу мені відома лише одна (Boardman, 1975, рис. 285, 1). А сам факт зустрічі героїв відомий лише на помпеянській фресці (Кун, 1955, рис. на с. 156).

Тут наведено лише деякі заперечення проти думки про зв'язок зображень на горитах "чортомлицької серії" з розповіддю про долю Ахілла від дитинства і аж до вміщення його праху до "урни" з подіями Троянської війни та об'єднання їх у "'троянський цикл". Немає переконливих підстав вбачати на горитах "карагодеуашхської серії" зображення боїв на вулицях Трої. Це могла бути будь-яка сцена бою у якомусь місті Еллади.

А зображення на піхвах мечів, скоріш за все, слід пов'язувати з подіями греко-перських війн. Для цього є певні підстави (див. тези М. Русяєвої).

Здається безперспективним намагання пов'язати сцени на вищеназваних речах торевтики з якимись певними подіями, бачити в них ілюстрації до історичних подій та літературних творів.

У цьому відношенні варто було б згадати одну історію. Вже кілька століть у науці відома так звана "портландська ваза" із зображенням Ахілла. Нарахували близько 400 (!) тлумачень зображень на ній. Кілька десятків варіантів тлумачення змісту зображень, можливо, вдалося б навести і для зображень на зброї з курганів Скіфії. Але чи варто робити це?